

Asia: VN/25987/2023

Sosiaali- ja terveysministeriön lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi tartuntatautilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitto ry kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen tartuntatautilakiesitysluonnoksesta (VN/25987/2023) ja toteaa seuraavaa:

Tartuntatautilain kokonaisuudistus on välttämätön, minkä viimeistään koronapandemian aikana tehdyt rajoitustoimet ja puutteet lainsäädännössä osoittivat. Suurimmaksi ongelmaksi oikeusvaltion ja perusoikeuksien rajoittamisen osalta muodostui oikeusvaltioperiaatteen sivuuttaminen sekä eri alojen epävertainen kohtelu. Suuri joukko perusoikeuksiin – kuten kokoontumisvapauteen, elinkeinovapauteen ja liikkumisvapauteen – kohdistettuja rajoituksia tehtiin ilman, että ne perustuivat lain sanamuotoon ja syntyivät puhtaasti poliittisen päätöksenteon tuloksena. Esimerkiksi kulttuurialaa rajoitettiin ilman perusteita suhteessa enemmän kuin muita aloja, joissa on vastaavia ihmiskontakteja. Viranomaisia ja kansalaisia koskevilla ohjeilla ja suosituksilla (ns. soft law) tosiasiaa rajoitettiin ihmisten perusoikeuksia ilman mahdollisuutta muutoksenhakuun.

Koronapandemia nosti esiin tarpeen varmistaa oikeusvaltioperiaatteen toteutuminen kriisi- ja poikkeusoloissa. Siksi nykyinen hallituksen esitysluonnos vaikuttaa keskeneräiseltä. Ensisijaisen tärkeää on tehdä selkeämpi rajanveto niin sanottuna normaaliaikana ja poikkeusoloissa sovellettavan lainsäädännön välillä. Rajanvedossa on syytä varmistaa, että perusoikeudet tulevat paremmin huomioiduiksi sekä mitkä ovat hallinnon toimijoiden toimivaltuudet ja hierarkia tilanteissa, joissa perusoikeudet tulevat rajoitetuiksi. Tässä yhtälössä tartuntatautilain, valmiuslain ja perustuslain 23 §:n suhde tulee tehdä selvemmäksi. Näillä kaikilla on yhteys poikkeusoloihin ja vakavan tartuntatautilanteen hoitamiseen, mutta niiden suhde toisiinsa on koettu vaikeaselkoiseksi valtionhallinnossa. Lainsäädännön selkeyttäminen edellyttää myös sen määrittämistä, miten perusoikeuksien rajoitus on mahdollista normaaliaikana pelkän tartuntatautilain nojalla ja miten tilanne muuttuu, kun maassa julistetaan valmiuslain mukaiset poikkeusolot. Tässä kokonaisuudessa on tärkeää oikeusvaltioperiaatteen sekä perusoikeuksien toteutumisen varmistaminen ja valvonta kaikissa vaiheissa läpi julkisen vallankäytön.

Jotta jatkossa vältetään poikkeusolojen normalisoituminen, lainsäädännössä on tehtävä selkeämpi rajanveto normiolojen ja poikkeusolojen välillä tartuntatautiepidemia- ja pandemiatilanteissa. Vaihtoehtoisiksi edellä esitettyyn oikeusoppineet ovat ehdottaneet muun muassa poikkeusolojen selkeää julistamista ja rajoitustoimien edistämistä valmiuslain kautta tilanteissa, joissa perusoikeuksia rajoitetaan. Tätä voidaan perustella sillä, että lähtökohta demokratiassa ei voi olla normaalin lainsäädännön muuttaminen aina hätätilan sattuessa, vaan tällöin olisi turvaututtava poikkeustilalakiin. Tämänlaisen selkeään rajanvetoon perustuvan ajattelun vastakohtana on esitetty joustavammaksi vaihtoehtoksi poikkeusolojen aktivointia ilman valmiuslain käyttöönottoa ja toisaalta tartuntatautilain kirjoittamista siten, että sen avulla voitaisiin operoida poikkeusoloissa mahdollisimman pitkälle. Jälkimmäistä vaihtoehtoa voidaan kritisoida sillä, että normaalilainsäädännön ja poikkeusolojen rajanveto jää tietoisesti epäselväksi, mikä sumentaa oikeusvaltion periaatteita.

Nyt tartuntatautilain uudistamisen malliksi näyttää valikoituneen jälkimmäinen joustava malli. Tästä syystä on äärimmäisen tärkeää, että hallituksen esitystä arvioidaan vielä uudelleen ja muutetaan siten, että rajanveto normaaliolojen ja poikkeusolojen välillä on täysin selvä. Lisäksi on syytä samassa yhteydessä selvittää eri viranomaisten ja hallinnon välinen hierarkia.

Hallituksen esitys on puutteellinen lisäksi myös seuraavasta syystä: Nykyisin tartuntatautilain kokoontumisrajoitukset on sidottu yleisen kokouksen ja yleisötilaisuuden käsitteisiin. Näihin viitataan nyt myös uudessa hallituksen esitysluonnoksessa. Silti laissa, sen esitöissä ja nyt uudessa esitysluonnoksessa ei määritellä yleisen kokouksen tai yleisötilaisuuden käsitettä. Käsitteiden määritelmien puute loi jatkuvan tulkintaongelman korona-aikana sekä tartuntatautiviranomaisten että poliisin tulkinnoissa silloin, kun käsitteiden perusteella rajoitettiin ihmisten kokoontumisvapautta. Asian on nostanut esiin mm. eduskunnan oikeusasiamies poliisin toimivaltaa koskevassa ratkaisussaan (EOAK/2678/2020). Yleisötilaisuuden käsite on määriteltävä laissa ja sen esitöissä, jotta rajoitukset olisivat tarkkarajaisia ja perustuisivat lakiin. Lisäksi tartuntatautilain suhde kokoontumislakiin ja sen soveltamiseen on tehtävä selväksi lain esitöissä.

On hyvä, että nyt lain valmistelussa on huomioitu korona-aikana syntynyt lain sanamuotoon ja tulkintaan liittyvä ongelma. Nykyinen tartuntatautilaki mahdollistaa ainoastaan yleisten kokousten tai yleisötilaisuuksien kieltämisen, ei rajoittamista, mutta silti korona-aikana yleisötilaisuuksiin kohdistui lukuisia rajoituksia. Yleisötilaisuuksia ei lain sanamuodon mukaisesti kielletty, vaan niitä rajoitettiin lukuisin eri tavoin ilman yhteyttä lain sanamuotoon. On positiivista, että nyt ehdotettu sääntely mahdollistaisi portaittaisen soveltamisen, jolloin perusoikeuteen kohdistuva rajoitus toteutettaisiin vain siinä laajuudessa, kun se olisi kulloisessakin tilanteessa täysin välttämätöntä lakiin perustuen.

Parannusta aikaisempaan lainsäädäntöön on, että ihmiskontaktien rajoittamista on pyritty rakentamaan erilaisten tiloja koskevien rajoitusmahdollisuuksien kautta, mikä luo kuvan yhdenmukaisemman kohtelun edellytyksestä riippumatta mm. elinkeinon harjoittajan toimialasta. Tartuntatautilain kokoontumiseen liittyvät rajoitukset kohdistuvat yhdenmukaisemmin, kun rajoitusta ei kohdisteta mm. pelkästään yleisötilaisuuteen vaan kohteena olisivat rajatut, tietyn kokoiset ihmisryhmät toimialasta riippumatta. Nyt ehdotettu lainsäädäntö mahdollistaa kuitenkin joustavuudessaan alojen välisen epäyhdenmukaisen kohtelun ja antaa viranomaisille mahdollisuuden rajoittaa toisia toimintoja enemmän kuin toisia, vaikka ihmiskontaktit ko. tiloissa olisivat täysin samankaltaisia. Toisin sanoen kulttuuritapahtumia voidaan rajoittaa jatkossakin saman aikaisesti, kun vastaavia rajoituksia ei kohdenneta muille aloille, joissa ihmiset kohtaavat. Siksi

rajoitusmahdollisuuksiin tulee lisätä yhdenmukaisuuden vaatimus ja perusteluvaatimus sille, miksi yhdenmukaisesta kohtelusta poiketaan. Näin vältettäisiin päätösten politisoituminen.

Tartuntatautilain valmistelussa on huomioitava vielä paremmin oikeusturvan toteutuminen. Kun viranomaistoimenpitein rajoitetaan perusoikeuksia, on rajoituksen kohteena olevalla oltava mahdollisuus muutoksenhakuun. Jos yleisötilaisuuksia rajoittamalla elinkeinonharjoittajan tosiasiallinen mahdollisuus harjoittaa elinkeinoaan estyy, on päätöksestä voitava valittaa tuomioistuimeen esimerkiksi tilanteessa, jossa yleisötilaisuuksien järjestämiseen perustuvaa toimintaa ei voida kokoontumis- tai tiloja koskevien rajoitusten takia toteuttaa. Siksi tilojen käytön ja toiminnan rajoitus- ja kieltopäätösten asianosaisiksi tulee lukea ne, joiden toimintaan päätökset tosiasiallisesti vaikuttavat yrityksen ja toiminnan harjoittamisen muodosta riippumatta.

Lakiesityksen tilojen väliaikaiseen sulkemiseen ja toiminnan merkittävään rajoittamiseen liittyvää korvausta koskeva pykälä on puutteellinen ja huomioi vain osan niistä, joiden elinkeinonharjoittamista tosiasiallisesti rajoitetaan. Yrityksen tilojen käytön tai toiminnan rajoittamisen tai kieltämisen lisäksi rajoitukset koskevat tosiasiallisesti myös lukuisia muita toimijoita kuten yksityisiä elinkeinonharjoittajia ja liiketoimintaa harjoittavia yhdistyksiä ja säätiöitä estäen näiden elinkeinonharjoittamisen. Siksi pykälän valmistelussa tulee huomioida kaikki rajoitusten asianosaiset, joiden elinkeinonharjoittamiseen rajoitukset tosiasiallisesti vaikuttavat ja säätää myös heille oikeus kohtuulliseen korvaukseen.

Koronapandemia toi esiin tarpeen vuorovaikutukselle päättäjien, viranomaisten ja muiden asianomaisten toimijoiden välillä etenkin silloin, kun perusoikeuksia rajoitetaan pidempiaikaisesti. Kuulemisten kautta varmistetaan asianomaisten asiantuntemuksen ja tiedon kulku päätöksentekijöille tietoperustaista arviointia varten. Kuuleminen lisää myös luottamusta ja valittujen rajoitustoimien hyväksyntää ja vähentää epäoikeudenmukaisuuden kokemusta. Siksi lakiin tulisi vielä sisällyttää velvollisuus vuorovaikutukseen ja asianosaisten kuulemiseen rajoitustoimien ollessa pitkäaikaisempia, sekä velvoite jatkuvan tilannekuvan keräämiseen ja riittävän vaikutusarvioinnin tekemiseen.

Edelle mainittu huomioiden esitämme, että hallituksen esitysluonnoksen valmistelua jatketaan ja puutteet korjataan.

Huovila Karoliina
Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitto Teme ry